



Պատասխանատու
գովառման փոխան

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՐՈՅ

Համալրման ուղղելի են
տոմ. Գ. Գ. Պալագարեան

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՌԵՍՆԵՐՈՐԴ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԶՄԻՌՆԵՐՈՅ ԾԱՐԱԹ 4 ՕԳՈՍՏՈՍ 1879 ԹԻՒ 1124

ԱՂԳԱՅԻՆ

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Մայրաքաղաքին ազգային խեղճերը կը ծառայանեն որ եկեղեցական համայնության ժողով մը կազմուելով երկու օրինական ծրագիրներ ներկայացուէր ինչ, մին ամուսնական խնդրոյ և միւսը կղերականաց ընթացքին վրայ։ Այս ժողովին հրահրուէր են նաև տասնհարս աշխարհական անձինք ըստ խնդրանաց Ս. Պատրիարք Զոր։ Այս երկու խնդիրներն ալ ապաքէն անհրաժեշտ կանոնի մը ներքեւ գնելու պէտքը ի վաղուց անտի կար, ամուսնաց. ամուսնութեան խնդիրը, վաղուցի նա մահու և կենաց խնդրոց կարգէն է, և ամուսնոց մէջ յաճախ ծագած խռովութիւններէն շատ ընտանիքներ անարգուած, ցիրուցան եղած և մարած են՝ օրինաւոր կանոնադրութեան մը չգոյութեան պատճառաւ։ Յիշեմք նաև ամուսնաց բազմութիւնը։ Շատ երկիրներու մէջ 25-էն մինչև 55 տարեկան բազմութիւն անձինք ամուսնի մնացած են զանազան նկատու մներով, անանկ նկատու մներ՝ զորս չպիտի ունենային այդ ամուսնիք եթէ հաստատուն կանոնի մը տրամադրութեանց վրայ ապա հով լինէին։ այս նկատմանց գլխաւորը կրնամք համարել ամուսնանալէ ետեւ ունենալիք միմին և անապահով վիճակը։ Գոհացուցիչ կանոն մը վերջ պիտի տայ անշուշտ այդ կնճուղ և ամուսնաց թիւը օրքտօրէ նուազելէ զատ ամուսնացեալք ալ պիտի կրնան գլխաւոր թէ օրէնքով մը կը կառավարուին և թէ այդ օրինաց չհասկանող ամուսնին մը (այդ կամ կին) պատժոյ կամ զրկման պիտի դատապարտուի։

Ո՛չ ոք է որ չկարելիցի և չգիտէր բազմութիւն ամուսնաց անհանգիստ և տագնապալի կենցաղը և անհամար օրիորդաց յուսահատ վիճակը տեսնէ, վիճակ մը որ զանազան չարեաց պատճառներ տուած է ամեն կարգի ընտանեաց մէջ, ինչ բանէ առաջ կուգայ աղջկանց և երիտասարդաց երկար տարիներ ամուսնի մնալը ըստ մեծի մասին կանոնի և սահմանի չգոյութեան։

ԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՐՕՆ—ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Տես Արշալուսոյ ճախընթաց րիւտը)։

Նաև երբայցեցոց Մալեւիլը և Եպիսկոպոս Դեմիտրի Կիւրք ասոնց համատարապետող իմաստ մը ունեն, և ասկէ զատ կրնայ գրիտուելութեան գիտնական իմաստին բանալին ըլլալ որք Յովհաննէս Բայանութեան մէջ կը կենտնդին, սակայն յայտնութեան կատարեալ և ամբողջ լուծումը մեզի անյայտ ապագայի մը մէջ պահուած կերիւի։ Ճշմարիտ մասնականութիւնը իր որքաւաւորից մէջ կը կրկնէր այդ Աւանդութեան ամբողջ լուծումը, և սակայն ճշմարիտ մասնականութեան անունը միայն մնացած է այժմ, ներկայ դարու մէջ բազմութիւն անձինք, որք ինքզինքնին մասուն կը կոչեն և որք զեռ իրենց բոժերուն և գրութիւններուն մէջ եղած նշանաբաններուն իմաստը չհասկնալու գոյազգու թիւնն ունին, չեն արժանացած իրենց նախնեաց իմաստութեան յարգանքները ընդունալ որով չեն գիտէր թէ ինչ են սկզբունքով, այլ կարծեն թէ մեծ մարդ ինքն են իմաստ ունի և կրօնի մասին չիմիթ և անլուծելի տարակոյտներ կազմելով։ Նաև, Ազիւսը, Ինգլիսը և Պրիսը՝ ֆիզիքական, մեղափոխութեան և կրօնական աշ-

նէ, կասկածէ և անապահովութենէ։ Գիտաւոր կէտ մը ևս կայ զոր անշուշտ նկատողութեան պիտի առնու օրէնսդիր ժողովը։ Այսինքն Եպիսկոպոսը գումարը կամ օժիտը կամ վերցուէնել կամ սահմանաւորելով չափի մը տակ գնել։ Արդարեւ գլխաւոր խնդիրն հոս է, բայց ասի առանց մանրանքին քննութեան օրոյնքը վճռել կարելի չէ, ուստի օրէնսդիր ժողովը հարկ է նուրբ քննութիւններ ընէ ասոր վրայ, և մենք կը հրաւիրեմք գաղտնիութեան տէր անձինք որ այս մասին իրենց կարծիքն ու գաղտնիութիւնները լուսաբանելով օրէնսդիր ժողովին հաղորդեն և լրագրաց միջոցով ալ հրատարակեն։ Մենք մեր գիտողութիւնը ուրիշ անց ամի թողլով, կրնամք որ օրոյնք մը օրէնքը անդրադուելի կերպով գործողութեան միջոցը ևս պէտք է մտածել։ Եթէ հրատարակուած օրէնքը անդործադրելի մնայ յետին չար քան զառաջինն ըլլալուն վրայ աներկբայ եմք, վաճառել երիտասարդաց և օրիորդաց սիրային առնուլութեանց մէջ ունեցուած փոխադարձ կասկածանայ և կեղծեաց տեղի չմնալով, այդ յարաբերութիւնը աւելի պիտի չաւանան և վախճանը ցուապիպիտ ըլլայ։ (Գիտնալ պէտք է որ սիրող երիտասարդաց հարկ լինին ինքսուք կեղծեան և սիրող աղջկանց այդ չափն ալ կը լրացանան)։ Օրինաց չգոյութեան ժամանակ, այսինքն հիմա կեղծիքն ու կասկածն են սիրող վախճանը սեղանոյը։ Արդ, օրէնքը հիմնադրուած տեսն ոչ երիտասարդը պիտի կեղծէ և ոչ աղջիկը պիտի կասկածի որով ամուսնութիւնն ալ անվերջ, և սակայն երբ օրէնքին պահանջը անլուծելի մնայ ալ թող մտածուի հետեւեալը։

Գոյանայ ուրեմն այնպիսի օրէնք մը որ գոհացուցիչ ըլլալէ զատ, նաև գործողութիւնն ալ կարելի և անվերջ ըլլայ։ Գոյանայ այնպիսի օրէնք մը որ իր մէջը հասարակութեան համակրութիւնը հրահրող յօդուածներ պարունակէ և այդպիսի յօդուածներ անսք միայն կրնան յօրինել որք տարեւոր այդ կամ հայր եղած են, որք ընտանեաց տէր ըլլալով իրենց հօրեայ փորձառութեամբ ընտանեկան կենաց բարի և

յօրի կողմերուն յաւ հմուտ են։ Սոր համար ահա մեծ շնորհակալութեան արժանի է սրբազան Պատրիարք Զոր օրէնսդիր ժողովին մէջ աշխարհական անձանց հրահր կարգաւոր։ Գիտաւորի էր մանաւանդ որ հրահրեալ աշխարհականք ժողովին մեծամասնութիւնը կազմէին քան թէ ամուսնաւոր հոգի ըլլային։ Եկեղեցական հարք (վարդապետք և եպիսկոպոսք) յայտնի է որ ընտանեկան կենցաղի վրայ այնքան հասուն դադափար մը չեն կրնար ունենալ, բնական է այդ, իրենց ուխտն է որ զիրենք այդ սահմանին կրկնեն։ Սակայն նոյն Ս. Հայրութեանց դործակցութիւնն ալ անհրաժեշտ է, որպէսզի հիմնադրութեան կանոնադրութեան մէջ կրօնի և եկեղեցւոյ սրբազան օրինաց և վարդապետութեանց գէժ մեղանշող յօդուածներ մտն չլսեն։

Կղերականաց խնդիրն ալ ոչ նուազ անհրաժեշտ և ծանրակշիռ է, որոյ վրայ մեր կարծիքը ի տեւալարկութիւնը գալ անդամու կրթութիւնը։

ՄԵԱՆ ԼՐԱԳՐԻՆ ԱՆՃԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴԻՆ

Խօսելէ առաջ յիշեալ լրագրին հետեւեալ անդերը ընթերցողաց կը ներկայացունենք։

«Ստացանք Պաշտօն» Մաղկաքաղ յօտարազգի քերթողաց, թարգմանեաց կրպ. Գարագաշի Դա ժողովածու է մի քանի եւրոպական երևելի բանաստեղծների հայկականութիւնների հայերէն թարգմանութեամբ։ Թարգմանութիւնը անճոռնի դարձաւ լեզուովէ արած, բաւական է արդէն այդ տեսակ յիմարութիւններով տարապիւլ, երբ ազգը գործնական, կենսական խորհրդների է կարօտ։ Բայց եթէ վերջապէս յանձն է առնում մի մարդ այդ տեսակ բանաստեղծութիւնների թարգմանութիւնը, պէտք է հաստատ իմանայ չորհուրդի նա արդեօք այդ տեսակ գիտար գործ իրադործելու։ Բայց երբ նից խորհուրդ կը տայինք, Գարագաշին, ինչպէս թողոր թիւրքիացիներին, ուղղել վերջապէս իր բանց տառադրութեան ձևը և Հայոց այբբենարանը սովորել։ Դաւանէի տեղ ճանգէ չէ կարելի գրել, կամարտին տեղ կամարդին և այլն։

մեծապանալու միման ունեցող լոյսն է։

Վերը յիշուած Մաղկաքաղ (իմաստութիւն) իւպուրահի և Խէզէսի (զօրութեան և տկարութեան) վրայ կոթնած է, ինչպէս որ Սողոմոնի տաճարը իր երկու սիւներուն վրայ կոթնած է և որք կը կոչուին Եաքին և Պահաս որոց հակառակ համանունութեամբ տիեզերաց հաւասարակշռութիւնը կը պահանայ։ Այս նշանը կը գտնուի նաև ոմանց եկեղեցեաց աւագ խորանի գոլանէ գագաթին վրայ։ Ազամական վարդապետութիւնն է տի, որ հիմնուած է Պատշաճութեան, Ազատութեան, Հաստատութեան և Շարժման վրայ։ Արշիմէտի կողմանէ ի զուր փնտռուած տիեզերական լծակին ապացոյցն է այս։ Աւելի խորը իմնալ անկարելի է մեղայտմ, գուցէ ժամանակը թող սայ ուրիշ միջոցով բազարելու ինչ որ այժմ կը տարկուի լուս կենսալ հոս։ Գիտունին մէկը իր ընդարձակ գործերով իսկ իր բոլոր տաղանդնէ գործ գրած է բազմազան միման համար։ Կրօնին բուն իմաստը, այսինքն գիտութեան բուն կրօն և կրօնի բուն գիտութիւն ըլլալը կատարելապէս լուծած ըլլալով հոգեւոր կը ընդհանրորդորդորդ անձանիմ մնայ, մինչև որ նախապատրաստական ժամանակները վերջ գտնեն։

(Պիտի շարահալուի)։

խորհրդներն են։ Բովանանքի մեծ հրեյտակը՝ Համաստաւածութեան անգգալապէս իրարմէ բաժնուող երկու ճիւղերուն արմատն է, որ զլիտուած տիեզերաց հոգին նկատող ընտանած աւան ինչ է։ Ինչ և բնութեան մէջ գոյութիւն ունեցող ամեն իրաց էութիւնը մասնաւոր ամբողջութիւնը նկատող։ Ամեն ինչ Աստուած է։ Ինչ գրութիւնները իրարու կը հաշտեցունէ Բացարձակին ամբողջ վրայ։ Եղիտապէս չէրմէսը կամ անդ ինչ գեղեցիկ կերպով կը տեսնէ Բովանանքի իր ներակրթիւն վրայ, որ սպիտակ հագուստով՝ ձեռաց մէջ շ աւտողը կը բռնէ։ Ցայտնութեան մէջ կրկնուած կը իսպառսի Սնգիկը՝ տիեզերական տնօրինութեանց ներկայացուցիչն է։ Ինչ որ արդի բնաւորք և բնաբանք Ջերմութիւն, Լոյս, Երեքորականութիւն, Մագնիսականութիւն կը կոչեն, գիտա—հաւատական շրջանի գիտնաց համար ուրիշ բան չէր, այլ միակ նիւթին երեւոյթական տարրային ձևերը, այն նիւթին զոր երբայցեք Ա—, Օ—, Օ— կը կոչեն։ Օ— ներգործականին անունն է, Օ— կը կրաւորականին անունն է, և Ա—, որով չէրմէսեան փոխադրուող իրենց աւուր (օտը, ոսկին) կը շինէին արուէգ և հաւասարակշռեալ խառնուրդին անունն է։

Իրականութեան ոսկին մեծապանալու աւուրն է, իսկ փոխադրականութեան ոսկին՝ թանցրանալու և

Մեր խօսքը ի պաշտպանութիւն յիշեալ ճշգրտ-
կաբարդի չարտի ըլլայ, զի չտեսանք զայն, այլ
Մշակի անճոռնի դատողութեան դէմ: Նախ,
Մշակի լեզուն հայերէն չէ, սակայն սմանց բա-
ռից արմատը հայերէն ըլլալուն համար հասկնա-
լու կարելիութիւն կայ: Այսու հանդերձ Մշակ
կարգացողը եթէ փոքր իշատէ գաղղիներէն և
քանի մը ռուսներէն բառ չգիտնայ պիտի կարծէ
թէ կարգացածը անտրեպէքիս այսինքն բառե-
րու և տառերու խառնաշփոթ ցանուցիր մ'է:

Մշակի հայերէն գրաբանի անճոռնի լեզու
կոչելը, արաբոյ կարգի անճոռնիութիւն մ'է,
եթէ անգործածելի և անօգուտ լեզու մ'է ըսէր
ոչ այնչափ դատապարտելի պիտի ըլլար. վասն
զի անճոռնի ըսելը, անհասկնալի, անկարգ և
խառնիխառն ըսելէ: Գիտնալ պէտք էր Մշակ,
որ դեռ Հայը Ռուսիան և Տաճկաստանը չճանչ-
ցած, դեռ այդ երկու պետութիւնք չկազմա-
կերպած Հայը մէկ լեզու մ'ունէր, և այդ ալ
գրաբան լեզուն էր: Մեք խորհուրդ կուտամք
Մշակի որ, որ մը երբ գլուխը հանգարտ ըլլայ,
Ռուս, Տաճիկ, Հնդկիկ և Պարսիկ Հայոց լեզու-
ները սանդի մը մէջ գնելով ծածէ, պիտի տես-
նէ որ գրաբան լեզուն իրը հիւթ պիտի զտուի
և այդ չորս լեզուք միուրի նման սանդին տակը
պիտի քաշուին: Յուսարի չէր թէ և Մշակէ այդ
քան տկար դատողութիւն, սակայն իւր միւս
թերութեանց ժխտել ալ տեսնելով՝ կրնամք ա-
ռանց չափազանցութեան ըսել թէ յախուռն
և ծանծաղամիտ մ'է:

Երբ անշուք գործնական և կենսական խոր-
հրդանքի է կարօտ, այդ տեսակ յիմարութիւն
ներով պարագայէ բաւական է: Եղէր: Նայեցէք
դա պարբերութեան: Ազգին գործնական և
կենսական խորհուրդները ինչ յարաբերութիւն
կրնան ունենալ գրաբան լեզուով բանաստեղ-
ծութիւն մը թարգմանութիւն հետ: Արդեօք
ըսել կուզէ թէ Մշակի լեզուով թարգմանուի
պէտք են բանաստեղծութիւնք, որպէսզի ազգը
գործնական և կենսական խորհուրդները կարօտ
չմնայ: Եթէ այդ յիմարութեան հակէր Հայ
ազգը, այն ատեն փոխանակ թարգմանութիւն
ուղղութիւն հայերէն տառերով գաղղիներէն լեզուն
ընդօրինակել ուզած պիտի ըլլար: Մշակ կը-
հասկնայ անշուշտ ինչ ըսել կուզեմք, իսկ ըն-
թերցողաց ալ հասկցունելու համար կըսեմք
թէ, երբ Մշակի շատագոված և գործածած
լեզուով թարգմանութիւն մը ըլլար, գաղղի-
ներէն չգիտող Հայու մը համար երբեք կարելի
պիտի չըլլար ամբողջ տողմը հասկնալ, վասնզի

Մշակի մէ չկայ տողմը որ հայերէն տառ
գաղղիներէն բառ մը չգիտնուի, վասնզի Մշակի
լեզուով Հաւատարմութիւնը ինքն-լեզու (էնդի-
զիսմ) պիտի արդայինք, իմացականութիւնը
ինքն-լեզու (էնդի-լեզու), դատող պոյն (բոյն)
տեսողը բոյն (պոյն), հրամանագիրը (ինքն-
պոյն) (էնդի-լեզու), հաճողը կաղղի (քաղղի)
ապուշը իշոք (իւթ) սկսումը ինքն- (ինքն-
գիւթ) տեղեկագիրը պոյն- (բոյն), գործը
պոյն (ազգ), մշակութիւնը (1) ինքն- (գիւթ-
թիւթ) և այլն: Այս բառերը մեր յիշածներուն
մէկ փոքրիկ մասն են միայն: Մշակի ընթեր-
ցողը լու կը ինչին անշուշտ այն ամեն գաղղի-
ներէն բառերը՝ զորս կը գործածէ հայերէն տա-
ռերով, առանց սակայն մանանկոյ հատի չափ
հարկաւորութիւն մը ունենալու: Անանկ բա-
ռեր՝ որոց բուն իմաստին համապատասխանող
հայերէն բառեր կ'ենայէ զատ, քուցէ գաղղի-
ներէն լեզուն չընտան Հայերն այդ բառերն ու-
նեն: Ուստի Մշակ մեզի խորհուրդ տալու տեղ
հարկ է որ ինք գիր գրած ժամանակ քիչ մը իր
գրչին ուշադրութիւն ընէ: Եթէ Մշակի գոր-
ծածած գաղղիներէն բառերը, անանկ բառեր
ըլլային որոց համապատասխանողները հայերէն
մէջ պակսէին և չինեին ալ դժուար ըլլար, այն
ատեն ներքի էր, բայց մինչդեռ պարզ և խիստ
հասարակ բառեր հայերէն տառերով գաղղի-
ներէն կը գործածէ, անճոռնի տառադարձութիւն
մ'ալ ընելով, յայնժամ անունը տալը դժուար
խայտառակութեան մը մէջ կը գլորի:

Ասկէ զատ ինչ խելքի կըծառայէ Մշակ, երբ
փոխանակ ինքն- գրելու, եւրոպական N (նիւմերո
նշանակող) տառը կը գործածէ, եւրոպական
տառերը չճանչող մը ինչ պիտի կարգայ: Ինչ
պիտի հասկնայ նաև լատիններէն տառական թը-
ւանշաններէն զորս ի գործ կ'ածէ միշտ Մշակ
երբ Նաբոլէոն Գ. կամ Կարլոս V կը գրէ: Միթէ Հայ
տառերը այդ տառից քանակութեան չեն հա-
մապատասխանէր, ինչ պիտի հասկնայ եւրո-
պական լեզուի մը անտեղեկ եղող Հայ մը սո
հարցական նշանէն (?) միթէ մեր (?) պարօղը ա-
տոր զուգակիւք չէ: Եթէ ամեն Հայ անհատ
առանց բացառութեան իսկ հասկնար ալ Մշակի
գործածած այդ ձևերը, կրկին չէր կրնար ար-
դարանալ Մշակ, վասնզի Հայը ազգէն ունի
այդ նշանները, տառերը և բառերը: ունեց-

1) Հարկ է որ իր անունն ալ փոխանակ Մշակ գրե-
լու կը լուսնայ գրէր:

Նստաւ, սխալներ՝ որք պէտք են դառն ըլլալ
մեզի, Սակայն առաջին անգամ յեղափոխու-
թիւնը բացառող բնական օրինակ սկզբունքը
որ քաղաքական օրինակ սկզբունք էր: Ի
շնորհ իւր ամեն քաղաքականութեան հետ
Անկանոն և քանակ կառավարութեան մե-
մանակ (որ ծանր ընթացող արկածներէն դժա-
ցաւ առանց ընդհանրութեան տեսողութեան,
առանց փոխադասական գաղափարաց, ուր տ-
առանշաններէն իսկ իրարու հետ կրկնուէին,
ուր փոխադասական ամենէն հիմնաւոր սկզբունք
հրապարակութեան իր անտարմութիւն և լրբու-
թիւն կընկատուէր, ուր վերջին երեք դարոց
աշխատութեան ծնունդն համարուող իրաւուն-
քը ինքնակալ բանի մը կընմանէր՝ ճամարու-
թիւնն իրեն կողմը և իշխանութիւնն իրեն դէմ
ունենալով) յեղափոխութիւնը հիմնեց իրաւացի
և արդար օրէնք մը, իր ամեն կուսակցութեանց
մէջ վերէն ի վար ընդունուած և օրինակ սկզբ-
ունքով կառավարուած վարչութիւն մը, որոյ
նպատակն էր ապահովել հասարակաց շահը և
ազատութեան նուիրականութիւնը՝ զորս թիւր
Հարկաւոր Ազատութիւնը կը կոչէր, երաշխա-
րել նաև քաղաքացւոց ապահովութիւնը, մաւ-
րոյ ազատութիւնը, և գործադիր իշխանութեան
երեսփոխանաց մեծամասնութեան կողմէն ե-
ղած ստիպմամբ կառավարելը:

Պատմութեան ուսումնէն քաղուած և գործե-
րու մէջ փորձառութեամբ վաստակուած այս
սկզբունքներն էին ահա որք Մ. Թիւրքի ամբողջ
կենսութեան ուղղութիւնն այնքան արեւմտից ժխտին
նստաւ, սխալներ՝ որք պէտք են դառն ըլլալ
մեզի, Սակայն առաջին անգամ յեղափոխու-
թիւնը բացառող բնական օրինակ սկզբունքը
որ քաղաքական օրինակ սկզբունք էր: Ի
շնորհ իւր ամեն քաղաքականութեան հետ
Անկանոն և քանակ կառավարութեան մե-
մանակ (որ ծանր ընթացող արկածներէն դժա-
ցաւ առանց ընդհանրութեան տեսողութեան,
առանց փոխադասական գաղափարաց, ուր տ-
առանշաններէն իսկ իրարու հետ կրկնուէին,
ուր փոխադասական ամենէն հիմնաւոր սկզբունք
հրապարակութեան իր անտարմութիւն և լրբու-
թիւն կընկատուէր, ուր վերջին երեք դարոց
աշխատութեան ծնունդն համարուող իրաւուն-
քը ինքնակալ բանի մը կընմանէր՝ ճամարու-
թիւնն իրեն կողմը և իշխանութիւնն իրեն դէմ
ունենալով) յեղափոխութիւնը հիմնեց իրաւացի
և արդար օրէնք մը, իր ամեն կուսակցութեանց
մէջ վերէն ի վար ընդունուած և օրինակ սկզբ-
ունքով կառավարուած վարչութիւն մը, որոյ
նպատակն էր ապահովել հասարակաց շահը և
ազատութեան նուիրականութիւնը՝ զորս թիւր
Հարկաւոր Ազատութիւնը կը կոչէր, երաշխա-
րել նաև քաղաքացւոց ապահովութիւնը, մաւ-
րոյ ազատութիւնը, և գործադիր իշխանութեան
երեսփոխանաց մեծամասնութեան կողմէն ե-
ղած ստիպմամբ կառավարելը:

Պատմութեան ուսումնէն քաղուած և գործե-
րու մէջ փորձառութեամբ վաստակուած այս
սկզբունքներն էին ահա որք Մ. Թիւրքի ամբողջ
կենսութեան ուղղութիւնն այնքան արեւմտից ժխտին

ուած բան ի փոխ չ'առնուիր, վասնզի ունե-
ցածը թողով օտարինը գործածելը տարապար-
տուց մուրացականութեան զիջանիլ և ինքզինքը
արհամարհելու չափ վատութեան դի-
վերմապէս հայը Մշակի գործածած տառակը
հասկնայ կամ ոչ, Մշակ խիստ սխալ գործեան
մէջ ինկած և իւր լեզուն արհամարհած կըլլայ:

Ինչ պէտք է հասկնալ կըսեմք վերջապէս,
երբ Մշակ լրագրի մը անունը գրած ատեն,
նոյն լրագրին լեզուն տառերով կը գրէ: Յայտ-
նի է որ տառական հայերը ընդհանրապէս
ռուսներէն չեն գիտէր, ուստի ինչպէս պէտք է
հասկնալ թէ իր լրագրին է յառաջ բերածը, և
թէ ինչպէս կը ճշուի այն: Նոյնպէս յայտնի է
որ ռուսարեւելի Հայոց ընդհանրութիւնն ալ
տաճիկներէն չգիտէր, ուստի ինչ պիտի կար-
գէր մէջ սապէս գրուած տեսնէ: Այդ լրագրը
և այլն: Բնաւ չեսնուած չէ կարծեմք եւրոպական
լրագիր մը որ օտար, այսինքն իր տառերուն
անմասն տառերով թերթի մը անունը յիշած
ատեն նոյն թերթին լեզուն յատուկ տառերով
գրէ այսինքն թէ Le journal Մշակ dit que ըսէ
վասնզի այն տառերը չճանչող մը պիտի շուտի
և պիտի զայրանայ մանաւանդ թէ ինչ կը չը-
նի այն ինչ բանը գրող թերթը: Մշակին այս
կերպ վարուելուն մէջ երբեք խորհուրդ կամ
ակնածական ստիպում մը չեմք նշմարել մենք,
եթէ ունի կրնայ յայտնել մեզ, ապա թէ ոչ
թիւրքերէն Հայոց խորհուրդ տալէ՝ առաջ
հարկ է որ իր թերթի լեզունը նշմարելով յի-
մարական կաղղիներու (իր լեզուով) մէջ չ'ընայ:

Իսկ գալով տառադարձութեան խնդրոյ՝ ու-
րոյ հաւատարմութեան անգագայ ըլլալ կը կարծէ
ինքզինքը Մշակ, օտար նրբահային տառերը
կարծի հնչիւնի, և կարծիք՝ նուրբ հնչիւնի փերա-
ծելով, պէտք է գիտնայ որ այդ տառադար-
ձութիւնը (զոր ինք տառադարձութիւն կը
այն յատուկ անուանց համար է, որոց ամենք
կրօնական և եկեղեցական անուններ ըլլալով
գարեբէ ի վեր հայացած են, ումանք ալ պատ-
մութեան մէջ տեղեկութեան դեր և ընդհանուր
դիրք մը ունենալուն համար իւրաքանչիւր ալ
գի լեզուն մէջ իրենց յատուկ հնչիւններն ու-
նեցած են, ինչպէս են մարգարէից, առաքել-
աց, սրբոց և նախնի դիւցազանց անունները:
Առաքելոյն եկեղեցւոյ հետ ունեցած անհիմ-
կան և մշտնջենական յարաբերութիւնը՝ արտ-
անուան հայանալուն առիթ ըլլալով ինքիս
Պետրոսի փոխուած է, և այդ անունը Հայը իւ-

մէջ: Ինքնօրոքսիւնի և երկրորդ կայսրութեան
ժամանակ կառավարութեան ընթացից հակա-
ռակող, Լուի-Յիլլիեր թագաւորութեան ատեն
վարիչ պաշտօնեայ, Հասարակապետութեան
նախագահ Մ. Թիւրքի միշտ Հարկաւոր Ազատու-
թեանց անդրդուելի և եռանդուն պաշտպան
եղած է:

Կըսէրք նա Պարսկան, ազատութիւնը և
կարգը հաւասար անճոռնիութիւն մը ցցողին-
լով: Թէ և միջոցներ չէին պակսէր անոր և յաջող
էր ամեն կերպ յարաբերութիւններ ունենալ,
սակայն, փառաց և զօրութեան աւելի հետա-
մուտ, ինչպէս որ իւր իրաւունքն ալ էր այդ:
Երբեք չէր ճանչնար աշուու նկատողութիւն-
ներ և վարանմունք միշտ որ ի գործ դրաւ իւր
ազատական, պահպանողական և հայրենասիրու-
կան նպատակները, պաշտօնեայ եղած ատեն
կը հրաժարէր, երբ երեսփոխան ըլլար իր յա-
տուկ կուսակցութեան խօտիւ կը յարէր, ինք
ժողովրդային մարդ՝ իր ժողովրդականութեան
փայ խորհուրդ կրնայէր: Բոլորսիքս դատուող
քաղաքական մարդոց ամենքն ալ տեսած են
որ, նոյն ամեն կարծեաց և ժողովոյ դէմ ահեղ
կուսակցութիւններ կը կազմէր: Այս փետմն բա-
նաւոր հաստատամտութիւնն էր ահա որ զինքը
մեծ մարդ մը կընէր:

Եւ գիտեմք, պարսկաց, ինչ և զաւաստը հե-
տեւութիւնը, ահաւասիկ
Մ. Թիւրքի համանգ ամայն պատմաբանի, ստե-
նաբանի և պաշտօնեի փառքերով կը պանծար:
Երբ երկրորդ կայսրութիւնը ուժ գնապէս ղինքը

ՆԱԼՍԻՒՆՆԵՐ

Թիւրքի արձանի կազմակերպ

Թիւրքի արձանի կազմակերպ

Պարսկաց

Տիկին Թիւրքի յանձնարարեց ինծի՝ որ շնորհա-
կալութիւն յայտնեմ այս գեղանի պատկն իրեն
բերող օրիորդաց, արձանը կանգնող ակումբին,
և Նանտի քաղաքին՝ որ այնքան շքեղօրէն այս
հանդէսը կը տօնէ:

Հասարակապետութեան հիմնադիրը և երկ-
րին ազատիչն է որոյ այս արձանը կը արձարացու-
նէ: Ներքեցէք ըսելու որ՝ եթէ երկինք խնա-
յած ըլլար մեզ 1870ի գեղազուտ ինքներն իսկ՝
Պարսկան արդէն կը պարտաւորէր արձան մը
կանգնել Սիւլվիէ-Բիւսի պատմութիւնն անմահ հե-
ղինակին:

Մ. Թիւրքի երեսուն տարին գրեց այդ պատ-
մութիւնը: Իր քաղաքակցներուն և գուցէ
ինքն իրեն անձանթ երիտասարդ մ'էր նա՝ երբ
այդ պատմութիւնը գրելու սկսեց: Իսկ երբ
ըրաջուց զայն՝ Պետական մարդ մ'էր նա և ա-
մենէն յաջողակն ու ամենէն հոշակաւորը: Ապա-
գային մէջ, ինքնիրենը լրացուցած՝ յեղափո-
խութեան մը պատմագիրը ըլլալու փառքն ալ
պիտի ունենայ եղեր:

Չկայ աւելի մեծ գլոց փոխադասութեան,
քաղաքականութեան և քանչաքման քան գաղ-
ղիական յեղափոխութիւնը: Հատ սխալներ գոր-
ծեց յեղափոխութիւնը, որոց քառամեկ սուղի

ճացուց : Ստորագրուած նոտ պայմանագրու-
թիւնը 1880 Ապրիլ ամսին գործադրութեան
պիտի դրուի :

—Յեկեղիս քաղաքին մէջ յայտնուեալ
եղած վնասը 1, 971-313 ֆիորին գնահատած է
նոյնին քննութեան համար կարող եւամ պաշտո-
նական յանձնախումբը :

—Հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ Անգլիա
և Ֆրանսա պէտք վերջնական որոշում մը տուած
չեն իրենց մէջ Յունական խնդրոյ մասին :

—Հոփէնի կայսրուհին՝ Վիկթորիա թագուհի-
ին աղերսական գիր մը ուղղած է օրպէս զի թոյ-
լըսայ որ գնդապետ Գարեթի գէմ եղած պատ-
ժական վճիռը կատարուի :

—Մ. Թիէրի յիշատակարանի կանգման ատեն
Նանտի մէջ եղած տոնախմբութիւնը իսպառ-
աղդային ձև մը տուած էր :

—Ալմանիական լրագիրք կը ծանուցանեն որ
այս օրերս Աւստրիոյ և Պալիէրայի մէջ ձիւն ե-
կած է : Միւնիխի մէջ այնչափ ցուրտ եղեր է որ
բնակիչք ստիպուէր են կրակ վառել :

—Կարդինալ Լուսոօլուֆի և Ալմանիոյ ուրիշ
աշխարհաւոր առաջնորդք իրենց վիճակներն եր-
թալու հրաման ստացելու են որքազան Պապի առ-
նկիցմ կայսրն ըրած խնդրանայ համեմատ :

—Պ. Պէրէսքո, Բուսնիոյ արտաքին գործոց
պաշտօնէան, և Երուսաղիմի քահանայնորդն պիտի
ներկայի, իւր կառավարութեան երրորդական
խնդրոյ մասին ունեցած յիտադութիւններն հա-
ղորդելու համար :

—Տաճկական դանձը 42,000 ոսկի վճարեց
Գաղղիոյ և Անգլիոյ, սոյն երկու տէրութեանց
կողմէ երաշխաւորեալ 1853ի պարտուց դուրս-
նելուն համար :

—Շրջաբերական հեռագիրներով իմացուցած
է Բ. Գուռը իւր օտար տէրութեանց մատ ու-
նեցած դեսպանաց թէ Սուլթանը ստիպուեցաւ
խայրեալին փաշան պաշտօնանկ ընել, տեսնե-
լով որ իր վեհապետին իշխանութիւնը նուազե-
լու տեղի տուող առաջնորդութիւններ ըրած է :

—Կըհաստատեն թէ մանիխիօր Մանիխի ըն-
դարձակ լուսարանութիւն մը ուղղած է Պապին
Անգլիոյ կաթոլիկ եկեղեցւոյն վրայ : Այս լու-
սարանութիւնը, որ երկար ատենէ ցանկացուած
վերանորոգութեան կըվերաբերի, խիստ հաճելի
թուէր է :

—Սըր Հէնրի—Վոլֆ, որ նորերս արեւելեան
Բուսնիի մէջ Մեծին—Բրիտանիոյ Գովիսէր կոչ-
ուած է, ըրած մէկ ատենախոսութեան մէջ
յայտարարէր է թէ, պէտք է որ անդղիական
քաղաքականութիւնը արիւրաբար մարտնչի վոս-
թորի և Միջերկրականի վրայ ըլլալիք Ռուսական
ազդեցութեան դէմ :

—Պ. Ֆերտինանտ Լէսէֆ, Լիւսաքս Էնտ Գուռ-
դի Պանքի, յանուն Գոյօսպիոյ Միացեալ—Նա-
հանգաց, պէտք եղած երաշխաւորութիւնը
տուած ըլլալով, միջնովկիական փանալին
բացման հրամանագիրն ստացած է :

—Թէհրանի մէջ նոր ձեռով ոսկեայ, արծաթ-
եայ և պղնձեայ դրամներ կոխուէր են :

—Նոր կարգադրութեանց համեմատ Բ. Գուռը
չպիտի ճանչնայ եղիպտոսի օտար տէրութեանց
հետ ըրած պայմանագրութիւնները երբ պիտի
պայմանագրութեանց յոգևածներուն հակա-
ռակ հատուածներ պարունակեն :

—Բաւական օրէ ի վեր Մասկուայի փողոցնե-
րուն մէջ ցրուած չիւրերը կըծանուցանէին թէ
Քրէմլինի մէջ հրդեհ մը ծագելու վրայ է : Այս
սպառնալիքը չուշացաւ : Եւ իրօք, Յուլիս 24ի
գիշերը չորս տուն միւսնոյն շէյնիւանին կրակ
առին, բայց մինչդեռ հրդեհը մօրեւել չանքեր
կըլլային, յանկարծ անսեռեցաւ որ Քրէմլինի
աշտարակաց վրայ կարմիր դրօշակներ կըծածա-
նէին, և ապա զանգակներ զարնուեցան : Կրակը
Բօթէնիսիի դղեակին մէջն էր ուր կըբնակէին
մէկ Ռուս քահանայ և մէկ պաշտօնական : Դըշ-
եակին մերձակայ չէնքերը նմանապէս կրակ ա-
ռին : Հաջիւ չափազանց ջանքերով կարելի ե-
ղաւ կրակին առաջն առնել : Վնասը խիստ մեծ
է : Իմացուեցաւ նաեւ որ չէնքին տախտակաման
մասունք և սանդուղները ձարպով և բեթոնով
իւրով ծեփուած էին :

—Աւստրիոյ զինուորական արուեստանոցի
յանձնաժողովը՝ նոր ձեռով թնդանօթի մը նկա-
րագրութիւնը հրատարակած է որը ընդունած
է նաեւ Ռուսիոյ պատերազմական պաշտօնէու-
թիւնը : Այս թնդանօթին մասնաւոր յատկու-
թիւնը սա է որ կրնայ երկու, երեք, չորս և
աւելի կողմերու բաժնուելով զատ զատ ուղ-
ուած տեղը փոխադրուիլ և ապա միացուիլ :
Խիստ դիւրաւ և շուտով կարելի է կողմերը
միացունել, և միացունելէ ետեւ վերջին ծայր
հաստատուն թնդանօթ մը կազմել, կրնայ երեա-
կայել որ թէ այս նոր գիւտը որքան մեծածած-
ծապարկութիւններ պիտի ընէ լեռնային պատե-
րազմներու մէջ, գիւրութեամբ և արագութե-
րով տեղը հանուելով : Առաջին փորձ մը
եղեր է Ռուսիոյ մէջ և յաջող ելք մը ունենա-
լով պատերազմական վարչութիւնը անմիջապէս
ձեռնարկէր է այդ թնդանօթէն շինել :

—Նի—Եօրէ Հէրալտ լրագրին տիրով Պ. Պէ-
նէթի ծախիւք բեւեռային ճամբորդութիւն մը
եղած է : Հեռագիր մը կըծանուցանէ թէ ԺԱ-
նէթ չող ենաւ այս ճամբորդութիւնը ընող ա-
կումբին անդամներն իր մէջն ունենալով անց-
եալ երեքշաբթի օր ճամբայ ելնելով Պան-
ճրանիսիօն ձգեց : Ժողովրդեան բազմութիւնը
նախն մեկնումը բարեկեց մեծ համակրական
ցոյցերով, ԺԱՆէթ նաւուն մէջ կըգտնուին 18
նաւաստիք և երեք պաշտօնականք, Միացեալ
Նահանգաց նաւատորմիցէն, նաւապետ Տը Լօն-
կի հրամանատարութեան տակ : Մէկ ճարտա-
րապետ—Երկրաչափ, մէկ վիրաբոյժ և մէկ մէ-
տէորաբան, մէկ բնագէտ և Նի—Եօրէ Հէրալ-
տի թղթակիցը մեկտեղ կըգտնուին Արշային
բեւեռի այս ճամբորդութեան մէջ : Այս ճամ-
բորդութիւնն առաջին անգամն է որոյ նպա-
տակն է Պէհրէնի կիրճէն բեւեռը հասնիլ :

—Հնդկաստանէն կըգրեն Եկայն Ռուսաց ա-
ռաքեալէ առաջին աստիճանի շքանշան վասն
« Չէլէսովան քաղաքապետին Ասպահանայ,
« շքաբեր անձնքն մեծաւ յարգանք ստացեալ,
« թէպէտ քաղաքապետն տեղ չէր պատրաս-
տուի ի պատիւ իւր, ոչ յօժարեալ նոցա
« մնալ ի մահմտական րնակին ի վասն Զուլայո :

... Իմապիր

Այս օրերս տեղւոյս Լատինաց նորքնախոր
առաջնորդին մեր առաջնորդարան ըրած այցե-
լութեան նկատմամբ դժգոհ ձայներ կըչլին
հրապարակին վրայ : Կիւնալ առաջնորդը, որ
իր այցելութեան ժամը կանխաւ ծանուցած էր,
երբ փոխադարձ այցելութեան կուգայ իւր
պարզ և աննշան մի անհատ բնաւ մեծարանաց
ցոյցիւ չտեսնէր և վեր ելնելով միայնակ կը-
գտնէր դէմք : Մակար վարդապետ, և որովհետեւ
սորա իրաւունքը չէին հասկնար (վասնզի Մա-
կար վարդապետ երբեք օտար լեզու մը չճանչ-
նար) առկալէր են պահ մը լուսթիւն պահել
մինչև որ դիւանատունէն քարտուղար մեծ Ս-
հան ազան կըկանչուի որ իր գիտցած յունարե-
նով թարգման կըկանգնի ատենց, ինչու արդեօք
Մակար վարդապետ նոյն ատեն եկեղեցւոյ
խուցը գտնուող Տ. Զովհանէս քահանայ Հիւն-
քեարպէնիսիանը չկանչէր, որ քաջ գաղղիա-
րան ըլլալէ զատ իր եւրոպական գարեւթեամբ
կրնար գերաւ այցելութիւն վայել յարգանքն ըստ
պատշաճի մատուցանել, կուզէինք ասոր պատ-
ճառը իմանալ, Մեր ամօթը կրկնապատկեցաւ
երբ լսեցինք որ Արթ. Մակար վարդապետ Նո-
րին Գերապատուութիւն Մօնսիէնիօրի յայցեալ
ժամանակ չորս կղերականաց հանդիսաւոր դի-
մաւորութեամբ վարի դուռէն ընդունուելով
մինչև վեր առաջնորդուեր և պարտաւորապէս
յարգանք մեծարուեր է : Այդ պէս պէտք էր
ուրեմն փոխարինել Մակար Հայրը, որ նոյն ժա-
ման գոնէ իրմիւր Հայոց ներկայացուցիչն էր,
դէր. Մօնսիէնիօրի տուած այցելութիւնը :

Գիտնալով ձեր անկողնականութիւնը իմա-
դիր, կ'աղաչեմ շնորհ ընէք ներկայս ձեր պատ-
ուական թերթին մէջ պետեղել յանուն քաղա-
քաւարութեան և յուզութիւն այդ տեսակ
գժպտանէ իմացից որք իզմիցի Հայոց պա-
տիւ կընտաղեն, վասնզի զիւրին և զուսկիւ

թէ յիշեալ գեր. այցելուն ինչ տեսակ գաղա-
փարներ ստանալով մեկնեցաւ առաջնորդարա-
նէն : Մնամ և այլն

Իշխիր, 3 Օգոստոս 1879

Մենք ևս այս նամակին պարունակութեան
ճշմարտութիւնը չստ հաւատարմ անձերէ ըս-
տուեցինք : Նամակագիրը մոռցէր է նաեւ յի-
շելու որ գերաւ Մօնսիէնիօրը, որոյ յարգը պա-
տիւր և արժանիքը գերադոյն է քան զՄակար
և այլն, քաղաքիս գաղղիներէն թերթերու մէջ
հռչակել ուզէր է այս գէպքը կծու թշնամիք
մը համարելով իր անձնի և պաշտօնին դէմ, առ-
կայն բարեբաղդարար չէ ձգուէր : Արեւելեան
Մաճիոյ յուզ և կեղծաւոր գովեստները բնաւ
չեն համապատասխանէր իրմիւր Հայ Ժողովը
գերան պատիւն անարգող յիշեալ վարդապե-
տին ընթացքին :

Հետագայ նամակը կը հրատարակեմք ի գի-
տութիւն մեծապատիւ Հեղինակին թէ իւր
խնդիրը գալ անգամ պիտի կատարեմք :

Կ. Պոլիս, 30 Յուլիս 1879, Ն. Տ.

Մեծապատիւ Խոնաղիւր—տնօրէն Արշալոյս Ա-
բարտեան լրագրի,

Համառօտիս հետ կ'ուզարկեմ Ձեզ Գաղղի-
րէն—Հայրէն բաւարանիս առաջին թերթը
հանդերձ Յայտարարութեամբ, խնդրելով որ
Ձեր պատուական լրագրոյն մէջ յօդուած մը
նուիրէք իմ երկասիրութեանս՝ Ձեր զիտադու-
թիւնը անաւարտ պէս հրատարակելով :

Հաճեցէք ընդունիլ, մեծապատիւ Տէր, կան-
խիկ շնորհակալութեանցս հետ անկեղծ յարգա-
նացս հաւատարմք :

Նորայր Ն. Բիւզանդացի

—Իզմիրի Առաջնորդ գերաւ Մեղքիսիսիկ
սրբալան, որ պատրաստուած էր այսօր իւր վի-
ճակը վերադարձաւ, իրեն եղած թախանձա-
ձանաց վրայ յառաջիկայ երկուշաբթի տուր
թողուց իւր ուղևորութիւնը : (ՄԱՍԻՍ)

—Մեծ. Պ. Անտօն Մերձանեան որ երկուր ա-
տեն Բարիդի երաժշտական դպրոցին աշակեր-
տութիւն ըրած և այս օրերուս քաղաքս հասած
է, կըխոսիայ ծանուցանել արդոյ հասարակու-
թեան որ պատրաստ է Բիւնօ և այլ զմեռզան
նուագներ դառնալ : Մեծ. Պ. Ա. Մերձանեան
արդէն համակրանք ընդունուած և դաստաու-
ութեան սկսած ըլլալով քաղաքիս եւրոպացի
ընտանեաց մէջ, կըյուսուած որ Հայ հասարա-
կութեան կողմանէ ևս նոյն համակրանք կըն-
դունուի : Ուղղը կրնայ գիմել Արշալոյս
զրապետեակը, Սէլվիլի խան վերելարի :

Ս. Զ. Դ.

ՏՅՈՒՆԻ հեղինակ Պ. Նշան Միրզա, որ ծանօթ
է գրական ասպարէզին վրայ, երկուրդ անգամ
նոր հրատարակութեան մը ձեռնարկած է, առ
որ ընթերցասէր ազգայնոց համակրութիւնը կը
հրաւիրեմք ի քաջակրթութիւն երիտասարդ հե-
ղինակին և յօժանդակութիւն ազգին մէջ գրա-
կանութեան ծաւալման :

ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ

Աֆիօն.—Այս նիւթը գրեթէ վերջին դիմե-
րուն համեմատ արժէք ունի այս օրերուս մէջ :
79 կողով ծախուեցաւ ի գին 133—140 չէքիլ
թուղ.—Շաբթու մէջ սկսաւ գալ, Միւնչի հի-
մայ 100 բեռի չափ հաղիւ եկած է և ծախուած
է 130 զուրուշ կենդինարը :

ԾԱՆՈԹՅՈՒՆ

Աֆիօն Տաթարի անուանի ուսուցիչը քաղա-
քիս մէջ նոր դպրոց մը հիմնելու ձեռնարկած է
Արեւելեան առեւտրական դպրոց տնօրէն, որ
պիտի բացուի յառաջիկայ Սեպտեմբեր ամիս :

Տէր լրագրոյս,

Դ. Իւս. Գ. Պաւլաշէն

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԵՎԼԻՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՆՈՒՄ